

UOT: 338:61

ÜMUMDÜNYA SƏHIYYƏ TƏŞKILATI VƏ ONUN BEYNƏLXALQ SƏHIYYƏNİN İDARƏ OLUNMASINDA ROLU

Nərmin Ələkbərova Yusif qızı

Bakı Mühəndislik Universiteti

Xarici əlaqələr və layihələrin idarə olunması şöbəsi

nalakbarova@beu.edu.az

XÜLASƏ

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) BMT-nin ixtisaslaşmış qurumlarından biridir. O, qlobal səviyyədə səhiyyə təşkilatlarının beynəlxalq əlaqələrini təmin edir, dünya əhalisinin sağlamlığı məsələlərinə həllinə, bu sahədə mövcud problemlərin aradan qaldırılmasına çalışır. O, səhiyyə diplomiyasının aparıcı qüvvələrindən biridir. ÜST bütün xəstəlik və sağlamlıq məlumat sistemlərini bir araya gətirərək regional və qlobal sağlamlıq vəziyyətlərini və tendensiyalarını izləyir.

Azərbaycan da ÜST-lə yaxından əməkdaşlıq edir. Bu əməkdaşlıq münasibətləri ilk olaraq özünü, Ümumdünya Səhiyyə Assambleyası, ÜST-nin İcraiyyə Şurası, ÜST-nin Avropa Regional Ofisinin sessiyalarında, o cümlədən il ərzində ÜST çərçivəsində keçirilən iclaslarda Azərbaycan Respublikasının müvafiq nümayəndə heyətlərinin iştirakında və ÜST nümayəndələrinin müxtəlif illərdə Azərbaycan Respublikasına etdikləri rəsmi səfərlərdə göstərir.

Açar sözlər: Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST), beynəlxalq səhiyyə, Azərbaycan, idarəetmə, əməkdaşlıq.

THE WORLD HEALTH ORGANIZATION AND ITS ROLE IN INTERNATIONAL HEALTH GOVERNANCE

ABSTRACT

The World Health Organization (WHO) is one of the specialized agencies of the United Nations. It provides international relations of health organizations at the global level, seeks to address the health of the world's population, to eliminate existing problems in this area. It is one of the leading forces in health diplomacy. WHO tracks regional and global health conditions and trends, bringing together all disease and health information systems.

Azerbaijan also closely cooperates with the WHO. This cooperation first manifests itself in the sessions of the World Health Assembly, the WHO Executive Board, the WHO Regional Office for Europe, as well as the participation of relevant delegations of the Republic of Azerbaijan in WHO meetings during the year and official visits of WHO representatives to Azerbaijan in different years.

Key words: World Health Organization (WHO), international health, Azerbaijan, management, cooperation.

ВСЕМИРНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ И ЕЕ РОЛЬ В МЕЖДУНАРОДНОМ УПРАВЛЕНИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЕМ

РЕЗЮМЕ

Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ) - одно из специализированных агентств Организации Объединенных Наций. Он обеспечивает международные связи организаций здравоохранения на глобальном уровне, стремится решать проблемы здоровья населения планеты, устранять существующие проблемы в этой сфере. Он - одна из ведущих сил дипломатии здоровья. ВОЗ отслеживает региональные и глобальные состояния и тенденции в области здравоохранения, объединяя все системы информации о болезнях и здоровье.

Азербайджан также тесно сотрудничает с ВОЗ. Это сотрудничество впервые проявляется в сессиях Всемирной ассамблеи здравоохранения, Исполнительного комитета ВОЗ, Европейского регионального бюро ВОЗ, а также в участии соответствующих делегаций Азербайджанской Республики в совещаниях ВОЗ в течение года и официальных визитах представителей ВОЗ в Азербайджан в разные годы.

Ключевые слова: Всемирная Организация Здравоохранения (ВОЗ), международное здравоохранение, Азербайджан, управление, сотрудничество.

Səhiyyə diplomatiyası nisbətən yeni bir termin olsa da, artıq 150 ildən çoxdur ki, nəzərdə tutulan proseslər davam edir. Sağlamlıq problemləri qlobal xarakter daşdığına görə onların həlli üçün qlobal razılaşmalar tələb olunur.

İnkişafın əsas ünsürlərindən biri olansağlamlıq səhiyyə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıqədalətli sağlamlıq və sosial rifaha nail olmaq üçün təlimat verir.

XIX yüzilliyin ortalarından etibarən sağlamlığın qorunması özlokal əhəmiyyətini itirməyə başladı. Bu ilk növbədə 1846- 1847-ci illərdə baş vermiş, bütün Avropa ölkələrini və Şimali Amerikanı bürümüş aclıqla əlaqədar idi. 1845-ci ildən etibarən başlayan quraqlıq və məhsulsuzluq bu aclığı şərtləndirməklə vəbaepidemiyasının yayılmasına rəvac verdi. Ayrı-ayrı ölkələrin vəbatüqyanına qarşı mübarizəsi arzu edilən nəticəni vermir vədövlətlərin bu sahədə fəaliyyətlərinin əlaqələndirilməsini tələbedirdi.

Məhz bu zərurət 1851-ci ildə başlıca kapitalist ölkələrinixəstəliklərə qarşı kollektiv “müdafiə sistemi” yaratmağa vadar etdi. Həmin ildə toplanmış I sanitar konfransı epidemiyalara qarşımübarizənin forma, üsul və vasitələrinin müzakirə obyektinəçevirməklə dünyanın diqqətini insanlann “yaşamaq hüququnun” qorunmasına yönəltdi.

1892-97-ci illərdəkeçirilmiş 4 səhiyyə konfransı 4 konvensiyanın qəbulu ilə başaçatdı. Səhiyyə və sağlamlığın qorunması ilə bağlı görülmüş tədbirlərbu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı şərtləndirməklə 1903-cü ildəBeynəlxalq Sanitar Sazişinin qəbul edilməsinə gətirib çıxardı. 1907-ci ildə Beynəlxalq İctimai Gigiyena Bürosu yaradıldı ki, bununla da ilk beynəlxalq sanitar təşkilatı meydana gəldi. Bu sahədə başlanmış iş Millətlər Cəmiyyəti tərəfindən davam etdirildi və cəmiyyətin nəzdində xüsusi səhiyyə təşkilatı yaradıldı.1920-30-cu illərdə səhiyyəyə, habelə müxtəlif xəstəliklərlə mübarizəyə dair bir sıra konvensiyalar qəbul olunsa da bunlar sağlamlığın beynəlxalq miqyasda qorunması üçün kifayət edə bilməzdi. BMT yaradıldıqdan sonra artıq qlobal mahiyyət kəsb etmiş səhiyyə və sağlamlıq problemləri ilə məşğul olmaq üçün beynəlxalq təşkilatın yaradılması problemi BMT Baş Məclisinin ciddi müzakirəsinə çevrildi. ÜST-in Nizamnaməsi 1946-cı ildə qəbul olundu və 1948-ci il aprelin 7-də qüvvəyə mindi. Təşkilatın mənzil-qərargahı Cenevrədə yerləşir.

ÜST-ün Nizamnaməsi bütün xalqlar arasında xoşbəxtliyin və rəvan münasibətlərin bərqərar olması üçün və həmçinin dünya xalqlarının təhlükəsizliyi üçün əsas prinsipləri müəyyən etmişdir: “Sağlamlıq yalnız xəstəliklərin və fiziki qüsurların olmaması demək deyil, o, həmçinin insanın fiziki, ruhi və sosial rifah halı deməkdir.

Ən yüksək sağlamlıq səviyyəsinə nail olmaq, irqindən, dilindən, siyasi əqidəsindən, iqtisadi və ya sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq, hər bir insanın əsas hüquqlarından biridir.

Bütün xalqların sağlamlığı sülhün və təhlükəsizliyin əldə olunması yolunda əsas amil olub, dövlətlərin və ayrı-ayrı şəxslərin tam əməkdaşlığından asılıdır.

Hər hansı bir dövlətin sağlamlığın yaxşılaşdırılması və qorunması sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər hamı üçün böyük dəyər kəsb edir və hamının sərvətidir.

Müxtəlif ölkələrdə səhiyyə sahəsində görülən tədbirlərin və xəstəliklərlə, xüsusilə də yoxsul xəstəliklərlə aparılan mübarizənin qeyri-bərabər inkişafı bütün dünya xalqları üçün böyük təhlükə yaradır.

Hər bir uşağın sağlam inkişafı çox mühüm əhəmiyyətə malikdir; dəyişkən mühit şəraitində ahəngdar yaşamaq bacarığı bu inkişafın əsas şərtidir.

Bütün xalqların tibbin, psixologiyanın və onlara qohum elmlərin ən son nailiyyətlərindən istifadə etmək imkanının olması sağlamlığın ən yüksək səviyyəsinin əldə edilməsi üçün zəruri şərtlərdən biridir.

Maarifçi ictimai rəy və cəmiyyət tərəfindən göstərilən fəal əməkdaşlıq xalqın sağlamlıq vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün son dərəcə mühümdür.

Hər bir hökumət öz xalqının sağlamlığı üçün məsuliyyət daşıyır və bu məsuliyyət səhiyyə və sosial xarakterli müvafiq tədbirlərin görülməsini tələb edir [3].”

Təşkilata üzvlük bütün dövlətlər üçün açıqdır.

Buraya üzv olan dövlətlərin sayı 193-dür. ÜST-ün əsas məqsədi bütün dünyanı yüksək sağlamlıq həddinə çatdırmaqdır. “ÜST-in bütün dünyada sağlamlığın qorunması və səhiyyənin inkişafı sahəsində fəaliyyəti ildən-ilə genişlənir. ÜST-nin müxtəlif ölkələrdə apardığı çoxillik iş təcrübəsinə vətənikə yardımlarına əsaslanaraq respublikada xəstəliklərin qarşısını almaq, xroniki xəstəliklərin kəskinləşməsinə qarşı tədbirlər görmək, ətraf mühiti sağlamlaşdırmaq istiqamətində fəaliyyət tədricən gücləndirilir [2].”

ÜST-nin ali orqanı bütün üzv dövlətlərin iştirak etdiyi Ümumdünya Səhiyyə Assambleyasıdır. O, hər il çağırılır. Assambleya təşkilatın ümumi siyasətini, fəaliyyət istiqamətini müəyyənləşdirir, səhiyyə sahəsində proqramlar hazırlayır, İcraiyə Şurasının və Baş direktorun hesabatlarını dinləyir, ÜST-ün büdcəsini müzakirə və qəbul edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ÜST-ün maliyyələşdirilməsində əsas rolu ABŞ (15%) oynayır. Buraya pul köçürülməndə ikinci yeri Bill Qeytsin fondu (10%) tutur. Üçüncü yerdə yenə də Bill Qeytsin təşkil etdiyi və özündə müxtəlif şəxsi və dövlət təşkilatlarını birləşdirən Vaksinlər və İmmunlaşdırma üzrə Qlobal alyans durur (8%).

Böyük Britaniya (8%), Almaniya (6%) və Ümumdünya Bankı (3%) da bu maliyyələşdirmədə iştirak edir.

ÜST tərəfindən maliyyələşdirmə mexanizmləri yenidən bölüşdürmə imkanlarını, sağlamlıq ehtiyaclarını optimal şəkildə təmin etmək üçün mənbələrini, zəruri xidmətlərə çatmaq üçün maliyyə maneələrinin azaldılmasını, maliyyədən qorunma mövcud dövlət qaynaqlarına məsuliyyətlə yanaşmaq şərti ilə tibbi yardım almaqla əlaqəli riskləri təmin edir. Maliyyələşdirmə mexanizmlərinin səhiyyə xidmətlərinin səmərəli şəkildə təşkil olunaraq göstərilməsi, resursların təmin etdikləri xidmətlərin keyfiyyəti, həcminə və əhalinin ehtiyaclarına uyğun olaraq bölüşdürülməsi, vəsaitlərin istifadəsində daha çox hesabatlılığın və şəffaflığın təşviq edilməsi daxil olmalıdır.

İndiki sürətli qloballaşma dövründə bilik, infrastruktur, texnologiya və hər şeydən əvvəl, bacarıq və vərdislərin uyğun birləşməsinə malik kadrların formalaşması uzunmüddətli planlaşdırma və investisiya tələb edir. Səhiyyə xidmətləri və xidmət təqdimat modelləri üçün dəyişən ehtiyaclar da əhəmiyyət daşıyır. Sağlamlıq üçün insan qaynaqlarına investisiya qoymaq da çox vacibdir ki, bu yalnız hər bir investor dövlət üçün deyil, digər ölkələr üçün də müsbət nəticələrə səbəb olur. Səhiyyə işçi qüvvəsinin beynəlxalq iş qəbulu etika və ölkələrarası həmrəylik prinsiplərinə uyğun olaraq həyata keçirilir və təcrübə qaydalarını rəhbər tutur.

ÜST-ə üzv dövlətlər fərqli idarəetmə mexanizmlərindən istifadə etsələr də, onların səhiyyə nazirliklərinin mövcud sağlamlıq sistemləri, səhiyyə sisteminin strateji inkişaf hədəflərini təyin edən qanunvericilikləri, tənzimləmə və sağlamlıq siyasətinin tətbiq etmələri, eyni zaman-

da əhalinin sağlamlığı və onun sosial, iqtisadi və ekoloji xüsusiyyətləri haqqında məlumatların toplanması və təhlil etməksəlahiyyəti və məsuliyyəti də mühüm rol oynayır.

Assambleyalararası dövrdə ÜST-ün fəaliyyətini Assambleya tərəfindən üç il müddətinə seçilən və 31 dövləti təmsil edən İcraiyyə Şurası həyata keçirir. İcraiyyə Şurası Assambleyanın qərarlarını həyata keçirir, onun gündəliyini hazırlayır, komitələr yaradır, fəvqəladə xarakterli tədbirlər görür. ÜST-nin inzibati orqanı başda Baş direktor olmaqla, Katiblikdir.

Katiblik İcraiyyə Şurasına tabedir və onun rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir.

ÜST-ün bütün üzvlərinin nümayəndələrindən yaradılan Ümumdünya Səhiyyə Məclisi təşkilatın ali orqanı hesab edilir. Hər bir üzv dövlət ÜSM-də ən çoxu üç nümayəndə ilə təmsil oluna bilər. ÜSM təşkilatın işinin başlıca istiqamətlərini müəyyənləşdirir, İcra Şurası və baş direktorun fəaliyyəti ilə bağlı hesabatları qəbul edir, müvafiq göstərişləri verir, iki ildən bir büdcəni müzakirə və təsdiq edir, komitələri yaradır, coğrafi bölgüyə əsasən üzv dövlətləri seçir (təkrar seçilmək hüququ saxlanmaqla üç illik müddətə), İcra Şurasının tövsiyyəsinə əsasən baş direktoru təyin edir.

ÜST-ün nəzdində altı regional təşkilat fəaliyyət göstərir: 1. Afrika üzrə Regional Ofis-qərargahı Brazzavil (Konqo); 2. Avropa üzrə Regional Ofis-qərargahı Kopenhagen (Danimarka); 3. Cənub-şərqi Asiya üzrə Regional Ofis-qərargahı Yeni-Dehli (Hindistan); 4. Amerika üzrə Regional Ofis-qərargahı Vaşinqton (ABŞ); 5. Şərqi Aralıq dənizi sahili üzrə Regional Ofis-qərargahı Qahirə (Misir); 6. Qərbi Sakit okean üzrə Regional Ofis-qərargahı Manila (Filippin).

Regional hökumətlərarası təşkilatlarla əməkdaşlıq ilk növbədə ÜST-nin regional ofisləri vasitəsi ilə, müvafiq müqavilələrin şərtlərinə əsasən həyata keçirilir. Nizamnaməyə uyğun olaraq, "regional komitənin funksiyaları aşağıdakılardır:

- a) regional xarakterli məsələlərdə fəaliyyət istiqamətlərini müəyyənləşdirmək;
- b) regional büronun fəaliyyətinə nəzarət etmək;
- c) ərazi daxilində Təşkilatın məqsədlərinə nail olmağa kömək edən texniki konfransların çağırılması, əlavə tapşırıqların yerinə yetirilməsi və ya səhiyyə məsələləri üzrə tədqiqatların aparılması haqqında regional büroya tövsiyyələr vermək;
- d) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və digər ixtisaslaşmış qurumların müvafiq regional komitələri ilə, eləcə də Təşkilatla ümumi maraqları olan digər regional beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etmək;
- e) Baş direktor vasitəsilə Təşkilata region maraqlarını üstələyən beynəlxalq səhiyyə məsələləri üzrə məsləhətlər vermək;
- f) əgər Təşkilatın əsas büdcədən bu regiona ayırdığı vəsaitin həcmi regional funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün kifayət deyilsə, həmin regionun hökumətlərinə onların əlavə vəsait ayırmaları barədə tövsiyyələr vermək;
- g) Səhiyyə Assambleyası, Komitə və ya Baş direktor tərəfindən regional komitəyə tapşırıqla bilən bütün başqa funksiyaları yerinə yetirmək. [3]."

Regional komitələr göstərilən bölgənin tam və məşvərətli üzvlərinin nümayəndələrindən təşkil olunur, regional büronun fəaliyyətinə və bölgə inkişafına nəzarəti həyata keçirirlər. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının üzv dövlətlərin hər birində nümayəndəlikləri fəaliyyət göstərir. Nümayəndələr yerlərdə ÜST-in fəaliyyətinə məsuliyyət daşıyır, hökumətə milli səhiyyə proqramlarının işlənilməsi və reallaşdırılması üçün müvafiq tövsiyyələr verirlər.

Belə ki, ÜST Ərəb Dövlətləri Birliyi (LAS) ilə əməkdaşlıq müqaviləsi bağlamışdır. Ərəb Birliyi ilə əməkdaşlıq İsgəndəriyyədəki regional ofis tərəfindən həyata keçirilir. ÜST UNİCEF, YUNESKO və İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı ilə əməkdaşlıq edərək kiçik məktəb-yaşlı uşaqların sağlamlığı məqsədilə proqram həyata keçirmişdir.

Afrika Birliyi ilə əməkdaşlıq Afrika Bölgəsi üzrə Regional Ofisi, habelə ÜST-nin AB-dəki Nümayəndəliyi və Afrika İqtisadi Komissiyası vasitəsilə həyata keçirilir.

ÜST-ün Avropa Regional Bürosu Avropa Şurası ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Müvafiq dövlətin razılığı ilə ÜST hər hansı bir ölkənin daxili dövlət və qeyri-hökumət strukturları ilə əməkdaşlıq edə bilər. Qeyri-hökumət təşkilatları ÜST-in işində mühüm rol oynayır.

ÜST-ün QHT-lərlə əməkdaşlığının məqsədi dünyada səhiyyə sistemlərini inkişaf etdirmək, ÜST proqramlarını həyata keçirmək, qlobal, regional və milli səviyyədə spesifik sağlamlıq fəaliyyətləri həyata keçirmək, səhiyyə ilə əlaqəli məlumatları yaymaq və s.-dir. Milli təşkilatlarla rəsmi əlaqələr də müvafiq dövlətin razılığı ilə qurulur və istisna halında qeyri-beynəlxalq QHT-lərlə rəsmi münasibətlər qurula bilər. Bir neçə QHT-nin fəaliyyət sahəsi üst-üstə düşərsə, fəaliyyətlərini artırmaq üçün bir komitə və ya digər təşkilati struktur yarada bilərlər.

ÜST ilə əməkdaşlıq edən mərkəzlər təşkilatın işində böyük rol oynayır. ÜST-nin Konstitusiyasına uyğun olaraq, onun funksiyalarından biri də səhiyyə sahəsində araşdırma və təhqiqat işləri aparmaqdır. Bu funksiyayı həyata keçirməyin ən yaxşı yolu maliyyə baxımından çətin olacaq özünəməxsus tədqiqat laboratoriyalarını yaratmaq deyil, üzv dövlətlərin milli tədqiqat institutları ilə əməkdaşlıq etməkdir. Bu illər ərzində ÜST geniş bir əməkdaşlıq quran agentlik şəbəkəsi yaratmışdır ki, bu da ehtiyac duyduqca dəyişir və böyüyür. Bu institutlar və tibb mərkəzləri üzərində məsuliyyəti ÜST-ün tədqiqat siyasəti və əməkdaşlıq departamenti daşıyır.

ÜST-də dünyanın hər yerindən müxtəlif sahələrdə ixtisaslaşmış mütəxəssis komitələri də var. Onların fəaliyyəti mütəxəssislərin və ekspert komitələrinin siyahısı haqqında Əsasnamə ilə tənzimlənir. Mütəxəssis siyahıları Baş direktor tərəfindən daha geniş əraziləri əhatə etmək üçün dünyanın tanınmış mütəxəssisləri arasından tərtib edilir.

Təşkilat regional bürolardan dəstək alır və 150-dən çox yerli ofisdə çalışan şəxsi heyətlə fəaliyyət göstərir. Həmin bürolar səhiyyə nazirliklərə texniki məsələlər üzrə məsləhətlər verir və müalicə-profilaktika tədbirləri üzrə əsas xidmətlərin genişlənməsinə təsir göstərirlər. BMT-nin digər üzvləri, qeyri-hökumət təşkilatları, zərər görmüş icmalarla birlikdə ÜST-ün şəxsi heyəti nəzərdə tutulan proqramların planlaşdırılmasına, həyata keçirilməsinə və nəzarət olunmasına köməklik göstərir.

“Bunlar” korporativ xidmətlər” adlanır. Bu işlərin hamısını həyata keçirməyə imkan verən funksiyaları, alətlərimövcuddur. Məsələn, “korporativ xidmətlər”ə beynəlxalq müqavilələrin hazırlanması zamanı hüquq şöbəsi tərəfindən verilən məsləhətlər, səhiyyə məlumatlarının yayılmasında ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə məmurlardan kömək, dünyanın ən yaxşı sağlamlıq mütəxəssislərini cəlb edən və ÜST-nin 150-dən çox ofisində təxminən 7000 işçi heyəti üçün lazım olan imkanların yaradılması daxildir [5].

ÜST-ün qəbul etdiyi Ölkə Əməkdaşlıq Strategiyası (ÖƏS) ÜST-in ölkələrdəki işinə rəhbərlik edən sənəddir. GƏS ÜST-nin müəyyən bir Üzv Dövlətlə texniki əməkdaşlığının orta müddətli bir baxışdır və bir ölkənin milli səhiyyə siyasətini, strategiyasını və ya planını

dəstəkləyir. CCS-nin qüvvədə olma müddəti çevikdir və milli dövrlərə və proseslərə uyğundur. ÜST-in digər BMT qurumları və ölkə səviyyəsində inkişaf tərəfdaşları ilə işbirliyini tənzimləmək üçün əsasdır.

ÜST-ün Ölkə Əməkdaşlıq Strategiyasının (2014) hazırlanmasına dair təlimatlar ölkələrdəki siyasi, iqtisadi, sosial və ekoloji reallıqlar nəzərə alınmaqla belə bir strategiyanın hazırlanmasına rəhbərlik edir. Bu strategiyanı ÜST-də planlaşdırma prosesi ilə əlaqələndirir və ÜST-ün ölkələrdəki işlərini qiymətləndirməyə kömək edir. Baş İş Proqramındakı altı liderlik prioriteti və əldə olunan nəticələr ölkə səviyyəsində strateji gündəmin müəyyənləşdirilməsinə zəmin yaradır.

ÜST-ə ölkə səviyyəsində zərurət üzv dövlətlərin milli sağlamlıq məqsədlərinə çatmalarına dəstək vermək qabiliyyəti ilə müəyyən edilir. Təşkilat çoxsaylı dövlət sektorlarının və getdikcə artan tərəfdaşların səylərini əlaqələndirir, bunlar arasında: ikitərəfli və çoxtərəfli agentliklər, inkişaf bankları, fondlar, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və özəl sektorlar vardır. Müstəqil olmayan bölgələrdə qruplar təşkilatın regional komitələrinin işində iştirak edə bilirlər.

Fövqəladə hallarda ÜST-ün fəaliyyət dairəsinə ölkələrə kömək etmək üçün səhiyyə ilə əlaqəli cavabların aparılması və əlaqələndirilməsi, risk qiymətləndirmələrinin aparılması, strategiyaların prioritetləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi, kritik texniki rəhbərliyin verilməsi, səhmlər və maliyyə mənbələrinin qorunması və səhiyyə vəziyyətinin izlənilməsinə əhatə edir. Bundan əlavə, ÜST ölkələrə sağlamlıq təhlükəsizliyi təhdidindən irəli gələn fəvqəladə halların qarşısının alınması, reaksiya verməsi və onlardan qurtulmaq üçün fəvqəladə hallarda sağlamlıq risklərini idarə etmək üçün milli potensiallarını gücləndirmələrini dəstəkləyir. Məsələn, 1967-ci ildə ÜST BMT-nin digər qurumları ilə birlikdə dünyaepidemiya xarakteri almış çiçək xəstəliyinə qarşı ümumplanetmiqyasında aparılan mübarizəyə başladı. On üç il ərzində həyata keçirilən proqram nəticəsində 1980-ci ildə ÜST bütün dünyada çiçək xəstəliyinin ləğv olunmasını bəyan etdi.

Müxtəlif xəstəliklərə qarşı çoxillik mübarizədən sonra 1977-ci ildə ÜST "Hamıya sağlamlıq!" devizini irəli sürdü.

1978-ci ilin mayında Qazaxıstanda ÜST-ün YUNİSEF-lə birlikdə beynəlxalq konfransı keçirildi. Konfrans sağlamlığın qorunmasının ilkin şərtlərindən ibarət Alma-Ata bəyannaməsini qəbul etdi. 1981-ci ilin mayında isə ÜSM-in sessiyası "2000-ci ilə üçün Hamıya sağlamlıq" proqramını qəbul etdi. Proqram bütünplanet əhalisinin ilkin tibb-sanitar yardımı ilə əhatə edilməsinə nəzərdə tuturdu.

QİÇS-in meydana çıxması və çox tezliklə ümumplanetmiqyası alması 1987-ci ildə ÜSM-i QİÇS-lə mübarizə üçün ümumdünya proqramı qəbul etməyə vadar etdi.

ÜST ixtisaslaşmış qurumunun həyata keçirdiyi çoxsaylı proqramlardan biri də "Sağlam şəhərlər" hərəkatıdır. Bu layihənin reallaşdırılmasına ÜST-ün Avropa regional bürosu 1986-cı ildən başlamışdır. İlkin mərhələdə 11, sonra 35, nəhayət 375 şəhər bu hərəkata qoşulmuşdur. ÜST ilə əlaqələrin möhkəmlənməsi Bakı şəhərinin də layihəyə qoşulmasını təmin etmişdir. Bakıda həmin layihə üzrə perspektivdə konkret tədbirlər proqramının həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

"Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) məlumatlarına görə səhiyyə sisteminin maliyyələşdirilməsi aşağıdakı nisbətlərdə həyata keçirilməlidir: dövlət büdcəsi-60%, tibbi sığorta-30%; özəl xidmətlər-10% [6]. Bildirmək lazımdır ki, bir çox ölkələrdə, məsələn, Böyük Britani-

ya, Yunanıstan, İspaniya, Polşa və Portuqaliyada səhiyyə sistemi əsasən dövlət hesabına maliyyələşdirilir. Bolqarıstan, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İsveç və İtaliya kimi ölkələrdə əsas maliyyələşdirmə mənbəyi kimi regional və bələdiyyə vergi daxil olmaları təşkil edir. [1, s.27]”

Bir çox ölkənin ortaq sağlamlıq problemləri və ümumi narahatlıqları var. Ölkələr arasındakı əməkdaşlıq ölkələrdə və bölgələrdə sağlamlığın inkişafını gücləndirmək, təcrübə mübadiləsi və səhiyyənin inkişafını sürətləndirmək üçün təsirli bir vasitə ola bilər. Buraya sağlamlığı yaxşılaşdırmaq üçün məlumat və təcrübə yaratmaq, uyğunlaşdırmaq, ötürmək bölüşmək, mövcud mənbələrdən və imkanlardan maksimum istifadə etmək daxildir.

ÜST ictimai səhiyyənin həllinə nail olmaq üçün ortaq məqsəd və problemlərə uyğun olaraq, ölkələr arasında əməkdaşlığı təşviq edir.

BMT sisteminin ixtisaslaşdırılmış qurumlarından olan ÜST-ün Azərbaycanda nəzərəcərpacaq dərəcədə fəaliyyəti mövcuddur.

Azərbaycan Respublikasının səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq etdiyi əsas beynəlxalq qurum Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatıdır (ÜST). Azərbaycan Respublikası 1992-ci il 2 oktyabr tarixində ÜST-ə üzv qəbul olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının ÜST ilə əməkdaşlığı təşkilatın Baş qərargahı və Avropa üzrə Regional Ofisi vasitəsilə həyata keçirilir. Eyni zamanda, ÜST-ün ölkəmizdə ofisi mövcuddur.

Azərbaycan Respublikasının ÜST ilə sıx əməkdaşlıq münasibətləri mövcuddur. Bu əməkdaşlıq münasibətləri ilk olaraq özünü, Ümumdünya Səhiyyə Assambleyası, ÜST-ün İcraiyyə Şurası, ÜST-ün Avropa Regional Ofisinin sessiyalarında, o cümlədən il ərzində ÜST çərçivəsində keçirilən iclaslarda Azərbaycan Respublikasının müvafiq nümayəndə heyətlərinin iştirakında və ÜST nümayəndələrinin müxtəlif illərdə Azərbaycan Respublikasına etdikləri rəsmi səfərlərdə göstərir.

16-25 may 2005-ci il tarixində Cenevrədə keçirilmiş Ümumdünya Səhiyyə Assambleyasının 58-ci sessiyası çərçivəsində Azərbaycan Respublikası Avropa regionundan 2005-2008-ci illər üçün ÜST-nin İcraiyyə Şurasına üzv seçilmişdir. Şuraya 192 ölkədən 32 ölkə üzv qismində seçilmişdir [4]”.

ÜST tərəfindən Azərbaycanda səhiyyə sisteminin təkmilləşdirilməsi, ictimai sağlamlıq, uşaq və ana ölümünün qarşısının alınması və bir sıra digər məsələlərlə bağlı çoxsaylı layihələr həyata keçirilmiş və ya hal-hazırda keçirilməkdədir:

1. DOTs (Directly Observed Treatment-short course) layihəsi vərəm xəstəliyi ilə bağlı birbaşa həkim nəzarəti altında qısamüddətli müalicə kurslarının keçirilməsini nəzərdə tutur. Layihə çərçivəsində Bakı, Naxçıvan, Lənkəran, Xaçmaz, Gəncə, Sumqayıt, Sabirabad, Şəki və Mingəçevir şəhərlərindəki vərəm dispanserləri vərəm əleyhinə dərman vasitələri, diaqnoz üçün rentgen aparatları, mikroskoplar və digər avadanlıqlar şəklində humanitar yardımlar alır. Bu proqrama bir sıra qeyri-hökumət təşkilatları da qoşulmuşdur.
2. MECACAR – poliomyelitin ləğv edilməsi üzrə proqram. Bu genişmiqyaslı proqram 1995-ci ildən həyata keçirilməyə başlanmışdır. Proqrama BMT-nin Uşaq Fondu (UNICEF) də qoşulmuşdur.
3. CARAK – uşaq və anaların qorunması üzrə proqram.
4. Difteriyaya nəzarət üzrə proqramı çərçivəsində Respublikanın müxtəlif rayonlarının tibbi heyəti üçün tədris kursları təşkil edilir.

5. Ailə planlaşdırılması üzrə proqramın həyata keçirilməsi üçün iki şəhər – Gəncə və Sumqayıt şəhərləri seçilmişdir.
6. Ruhi sağlamlıq üzrə Proqramı çərçivəsində ölkəmizə humanitar yardım şəklində müxtəlif dərmanlar daxil olur. Yardım Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən pilot şəhər qismində seçilmiş Quba rayonuna və digər rayonlara göndərilir.
7. Cənubi Qafqaz Səhiyyə İnformasiya Sistemi layihəsinin məqsədi Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinə özünün Səhiyyə İnformasiya Sisteminin yenidən qurulmasında və inkişafında köməklik göstərməkdir.

Hal-hazırda ÜST-ün Bakı şəhərində yerləşən Nümayəndəliyində 6 əməkdaş çalışır. “2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi”nə nail olmaq məqsədilə bu Nümayəndəlik siyasət hazırlama sahəsində istiqamətlər verməklə, yerlərdə texniki əməkdaşlığı həyata keçirmək üçün əlaqələr qurmaqla, müvafiq standartları və razılaşmaları müəyyən etməklə, habelə mövcud və böhran zamanı yaranan səhiyyə prioritetlərinin öhdəsindən gəlmək üçün ictimai səhiyyə tədbirlərinin əlaqələndirilməsini təmin etməklə Azərbaycan Respublikası Hökumətinə dəstək verir.

ÜST-ün Azərbaycan Respublikasındakı fəaliyyəti ilə bağlı prioritetlər iki illik əməkdaşlıq sazişi (BCA) əsasında müəyyən edilir. Nümayəndəlik milli təşkilatlarla və beynəlxalq tərəfdaş agentliklərlə yaxından əməkdaşlıq etməklə bu sazişi yerinə yetirir və Azərbaycan Respublikasının milli siyasətlərinin və planlarının təmin edilməsinə dəstək verir.

Beləliklə, güclü sağlamlıq sistemləri müxtəlif ölkələrdə daha yaxşı səhiyyə xidmətinə kömək edir və sağlamlıq proqramlarının effektivliyini təmin etməkdə əsas rol oynayır. Etibarlı, müasir dəlillər və sağlamlıq məlumatları, insanların sağlamlığı ilə bağlı qərar qəbul etmə, qaynaq bölgüsü, monitorinq və qiymətləndirmə üçün vacibdir. ÜST səhiyyə məlumatlarının etibarlılığı üçün qlobal nəzarətçi rolunu oynayır və yüksək keyfiyyətli informasiya mənbələrinin yaradılması, mübadiləsi və istifadəsi mexanizmlərini gücləndirmək üçün ölkələrlə işləyir.

ƏDƏBİYYAT

1. İmanova, B. Səhiyyə müəssisələrində insan resurslarının idarə edilməsində müasir fəaliyyətin qiymətləndirilməsi // Elm və İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı.-2019.- №8.-s.26-39.
2. Rəcəbli, H.M. BMT-nin ixtisaslaşmış qurumları. Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2003.-256 səh.
3. 362-IIIQ-Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Nəzəməsn...-www.e-qanun
4. Azərbaycan Respublikası və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı.-www.mfa.gov.az > content
5. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ)- www.who.int > ...